

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยในการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด“100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธรูปเจ้าหลวง” ที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ที่วิสาขารณะ ThaiPBS ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบความคิดสำหรับการศึกษา โดยแบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสารคดี
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์
3. ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน : ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อองค์กรสื่อสารมวลชน
4. ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับสารคดี

ความหมายของสารคดี

“สารคดี” มาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Feature ซึ่งหมายถึง เรื่องราวที่เป็นเรื่องจริง เมื่อแปลความหมายจากศัพท์ภาษาอังกฤษ คือ Non-fiction นั้นจะเห็นว่ามี ความหมายกว้างมาก กล่าวคืออะไรก็ตามที่เป็นเรื่องจริงถือว่าเป็น “สารคดี” สารคดีจะเน้นองค์ประกอบด้านความสนใจของมนุษย์ (Human Interest) มากกว่าความสดของเหตุการณ์ (Recentness) โดยปกติเมื่อต้องการนำเสนอสารคดีมักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ สิ่งประดิษฐ์ หรือถ่ายทอดความคิดบางอย่าง วัตถุประสงค์มักจะเป็นเพราะ “ความน่าสนใจ” ของเนื้อหามากกว่าจะเกิดจากความรีบเร่งเสนอให้ทันเวลาเส้นตาย (Deadline) (มาลี บุญศิริพันธ์, 2535, น. 7, 9)

สารคดี (Non-Fiction) คือ งานที่ยึดถือเรื่องราวจากความเป็นจริงนำมาผลิตเพื่อมุ่งแสดงความรู้ ความจริง ทรรศนะ ความคิดเห็นเป็นหลัก ด้วยการจัดระเบียบความคิดในการนำเสนอผสมผสานในการถ่ายทอดต่อการสนใจใฝ่รู้ของผู้ชมเพื่อให้เกิดคุณค่าทางปัญญา (ถวัลย์ มาศจรัส, 2544, น. 72)

อุฬาร เนื่องจำนงค์ ได้เสนอความหมายของสารคดี (Documentary) ไว้ว่าจะต้องเสนอเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงหรืออ้างอิงจากความเป็นจริง มีการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงมาอย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนแล้วจึงนำเอาข้อเท็จจริงนั้นมาเสนอต่อผู้ชม เรื่องราวจะต้องทำให้ผู้ชมเข้าใจได้ง่าย มักนิยมถ่ายทำในสถานที่เกิดเหตุจริง เพื่อถ่ายทอดให้เห็นบรรยากาศได้อย่างสมจริง บุคคลที่อยู่ในเรื่องก็ต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์จริง ซึ่งอาจทำให้ใช้เวลาในการถ่ายทำมากกว่ารายการประเภทอื่น ๆ ด้านเรื่องราว และเนื้อหาที่นำเสนออาจกล่าวถึงเรื่องราวในอดีต เหตุการณ์ในปัจจุบัน หรือสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตก็ได้ แต่จะต้องไม่ขัดกับความเป็นจริง ต้องเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม อาจมีการสอดแทรกความคิดเห็นเข้าไปได้ แต่ที่สำคัญจะต้องไม่สร้างเรื่องราวขึ้นเองโดยไม่มีหลักฐานข้อมูลเพียงพอ และควรคำนึงถึงเทคนิคในการผลิตรายการเพื่อให้เหมาะสมกับสื่อประเภทที่ใช้ เพื่อให้เรื่องราวที่นั่นดึงดูดความสนใจ จะต้องเสนอเรื่องราวที่ให้ความรู้ ความบันเทิงแก่ผู้ชม กระตุ้นให้ผู้ชมเกิดความคิดสร้างสรรค์ สามารถเข้าใจเรื่องราวนั้นได้ง่าย และไม่เกิดความเบื่อหน่ายอยากติดตามเรื่องราวนั้นต่อไป (อุฬาร เนื่องจำนงค์, 2520, น. 145-146)

ประเภทของสารคดี

รายการสารคดีมีหลากหลายรูปแบบ และประเภท ซึ่งผู้รับสารสามารถเลือกรับชมได้ตามความต้องการ ความพึงพอใจ และความสนใจของตน หากแต่ผู้ผลิตรายการสารคดีเองก็ต้องผลิตรายการในแต่ละรูปแบบให้ดีมีคุณภาพ น่าสนใจ และพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสารในปัจจุบันด้วย

ถวัลย์ มาศจรัส (2544, น. 74-75) ได้ศึกษาถึงการจำแนกประเภทรายการสารคดีโทรทัศน์พอประมวลได้ ดังนี้

1. สารคดีบุคคล (Personal Profiles) เป็นเรื่องราวที่นำเสนอเกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจของบุคคลทั่วไปในแง่มุมต่าง ๆ
2. สารคดีโอกาสพิเศษ (Seasonal Stories) เป็นเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ของแต่ละชาติ ได้แก่ วันสำคัญ วันพิเศษต่าง ๆ
3. สารคดีประวัติศาสตร์ (Historical Features) เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ผลิตขึ้นเพื่อย้ำเตือนอนุชนรุ่นหลัง หรือเพื่อย้ำให้เห็นความสำคัญของเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้คนในชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องราวดังกล่าว
4. สารคดีท่องเที่ยว (Travel Features) เป็นการนำเรื่องราวที่พบเห็นจากการท่องเที่ยวมานำเสนอในแง่มุมต่าง ๆ

5. สารคดีแนะนำวิธีทำ (How-to-do Features) เป็นเรื่องที่น่าเสนอเกี่ยวกับการแสดงขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การผลิตกีตาร์ การทำขนม การตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

6. สารคดีเด็ก (Children Stories) เป็นเรื่องที่น่าเสนอเรื่องราวของเด็ก อาจจะเป็นจิตวิทยาเด็ก การเลี้ยงดู การใช้แรงงานเด็ก หรือเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง

7. สารคดีสตรี (Woman Stories) เป็นเรื่องที่น่าเสนอถึงสตรีในแง่มุมต่าง ๆ เช่น สตรีกับการพัฒนา บทบาทของสตรีในยุคปัจจุบัน สตรีกับการเมือง เป็นต้น

8. สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ (Animal Stories) เป็นเรื่องที่น่าเสนอเกี่ยวกับสัตว์ในแง่ของการให้ความรู้ที่เป็นสาระ เช่น ทุ่งทองเทพธิดาแห่งป่าสยาม (สารคดีเกี่ยวกับผีเสื้อ) ค้างคาวกิตติ (เรื่องของค้างคาวที่เล็กที่สุดในโลก) เป็นต้น

9. สารคดีความทรงจำ (Memory) เป็นเรื่องราวของความทรงจำในอดีตที่มีความสำคัญสำหรับสังคมที่ผู้เล่าได้ฟื้นฟูความหลัง ความทรงจำ เช่น การอพยพหนีสงคราม การละเล่นสมัยก่อน เป็นต้น

10. สารคดีจดหมายเหตุ (Archives) เป็นเรื่องของการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ อาจจะเป็นทางราชการหรือกึ่งราชการ

รายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” เป็นประเภทสารคดีทางประวัติศาสตร์ที่น่าเสนอเรื่องราวในอดีตเมื่อ 100 ปี ก่อนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บุคคลที่เคยรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท สถานที่ที่ทรงเสด็จหรือเคยประทับ และสิ่งของต่าง ๆ ที่เคยเป็นเครื่องราชูปโภค เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนรุ่นหลังได้ตระหนักถึงความสำคัญ และระลึกถึงพระราชจริยวัตร พระราชกรณียกิจด้านการต่างประเทศที่ทรงมีเพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกราชของปวงชนชาวไทยที่มีการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงนำเอาเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในอดีตเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงอย่างละเอียดลึกซึ้งทั้งเอกสาร ภาพ สถานที่ บุคคล และมีการใช้ระยะเวลาในการถ่ายทำนานในสถานที่เกิดเหตุจริงเพื่อให้ได้ภาพที่ดีที่สุด เหมาะสมกับเนื้อหารายการมากที่สุด เพื่อถ่ายทอดให้เห็นบรรยากาศได้อย่างสมจริง เข้าใจเนื้อหารายการได้ง่าย น่าเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลที่เคยรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท สถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคยเสด็จ และสิ่งของต่าง ๆ ที่เคยเป็นเครื่องราชูปโภค มีเสียงดนตรีประกอบที่ไพเราะ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของสารคดีประวัติศาสตร์ ว่าหมายถึงรายการที่เสนอเรื่องราวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์ โดยมีการค้นคว้า ตรวจสอบ ตีความหลักฐานลายลักษณ์อักษร มีเนื้อหาบอกเล่าความเป็นมาของบุคคล

ประเทศ เกี่ยวพันกับความเป็นมาของชาติ ประวัติความเป็นมาของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จากการที่ได้บันทึกเก็บไว้ หรือประสบการณ์จากผู้มีอาวุโส สิ่งที่ถูกนำเสนออย่างอมส่งผลต่อทัศนคติและโลกทัศน์ของผู้ที่ได้ชม (ประวัติศาสตร์, 2552)

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์

การบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์นั้น นอกเหนือจากการอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต อาทิ ปัจจัยเงินทุนในการผลิต เทคโนโลยีการผลิต การทำงานเป็นทีมของทีมงานผู้ผลิตในฝ่ายต่าง ๆ นั้น สิ่งที่สำคัญอีกประการ คือ การจัดการปัจจัยเหล่านั้นอย่างมีลำดับขั้นตอน อย่างเป็นระบบ วางแผนและเตรียมงานมาเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้การผลิตรายการดำเนินไปได้ อย่างราบรื่นที่สุด โดยทั่วไปกระบวนการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อนการผลิต (Pre-Production) หมายถึง ขั้นตอนการเตรียมการทั้งหมด เริ่มต้นตั้งแต่ การเกิดแนวความคิด การกำหนดวัตถุประสงค์ และแนวทางการผลิตรายการ การจัดทำงบประมาณ การประชุมทีมงานผลิตรายการ การมอบหมายงาน การเลือกเรื่องที่จะนำเสนอ การกำหนดโครงเรื่อง โดยการพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- แนวนโยบายของรายการ โดยดูจุดมุ่งหมายหลักของรายการต้องการเสนออะไรให้แก่ผู้ชม เนื้อหาสาระของรายการต้องการเน้นในแง่ใด
- กลุ่มเป้าหมายของรายการ โดยการศึกษากลุ่มผู้ชมของรายการว่ามีลักษณะอย่างไร ระดับความรู้เท่าใด มีความสนใจอยู่ในแนวใด
- ความเป็นไปได้ของการถ่ายทำ ว่ามีอุปสรรคหรือปัญหาบางอย่างหรือไม่ มีข้อจำกัดอย่างไรบ้างในการผลิต
- เมื่อได้ทราบปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ต้องกำหนดการดำเนินการถ่ายทำให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของรายการ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และคำนึงถึงความเป็นไปได้ในแง่ของการถ่ายทำได้ด้วย

จากนั้นทำการศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูล หลักฐานอ้างอิง และรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องที่จะผลิต โดยทั่วไปแล้วแนวความคิดของสารคดีมักจะทำให้เกิดความรู้สึกสับสนของผู้สร้างที่มีต่อเรื่องหรือสภาพปัญหานั้น ดังนั้น ประสบการณ์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ถ้าหากเป็นไปได้ควรได้เข้าไปใช้ชีวิตสัมผัสกับเรื่องราวหรือสภาพปัญหานั้นอย่างแท้จริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงที่ถูกต้องด้วยตนเอง แต่ในทางปฏิบัติอาจทำไม่ได้ จึงต้องมีการหาข้อมูลจากกรวิจัย เอกสารต่าง ๆ หรือการปรึกษาหารือกับผู้รู้เรื่องราวและปัญหานั้น

เมื่อกำหนดเรื่อง และหาข้อมูลเรียบร้อยแล้วก็เป็นหน้าที่ของผู้เขียนบทที่จะถ่ายทอดข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ออกมาเป็นบทสารคดี ซึ่งประกอบด้วยส่วนของภาพ และเสียง ภาพที่ปรากฏในบทสารคดีอาจกำหนดขึ้นอย่างคร่าว ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ดำเนินเรื่องไปตามหลักเหตุ และผลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในส่วนของเสียงมักจะประกอบด้วยคำบรรยาย (Narration) เสียงดนตรี (Music) และเสียงประกอบ (Sound Effects) ในบางครั้งอาจมีการสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย ข้อความที่เป็นส่วนของคำบรรยายจะบอกถึงเรื่องราวหรือสภาพของปัญหาเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำ โดยบอกเรื่องราวลำดับเหตุการณ์ก่อน หลัง จนกระทั่งสรุปว่ามีอะไรเป็นสิ่งที่ต้องทำเพื่อแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้น ทางด้านเสียงประกอบ อาจเป็นเสียงที่บันทึกมาจากเหตุการณ์จริงหรือเสียงที่สร้างขึ้นเองภายหลังเพื่อให้บทสารคดีสมจริงขึ้น สำหรับเสียงดนตรีจะเป็นส่วนสำคัญมากเพราะจะช่วยสร้างอารมณ์ของผู้ชมให้คล้อยตาม ซึ่งการเลือกใช้ดนตรีก็ต้องเลือกไว้ให้เข้ากับลักษณะของเนื้อหา และภาพที่ถ่ายมาด้วย

หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของฝ่ายเตรียมการ หลังจากทีบทสารคดีออกมาสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว จะต้องติดต่อประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ สถานที่ถ่ายทำ การกำหนดวัน และเวลาในการถ่ายทำ การจัดเตรียมสถานที่ รวมทั้งบุคคลและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ประกอบในการถ่ายทำแต่ละครั้งให้พร้อมก่อนลงมือถ่ายทำ

2. ขั้นตอนการผลิต (Field Production) หมายถึง ขั้นตอนการถ่ายทำ ประกอบด้วย การตรวจสอบสถานที่ถ่ายทำ นัดหมายเวลาถ่ายทำ การเดินทาง และการเคลื่อนย้ายทีมงานถ่ายทำ การติดตั้งอุปกรณ์การถ่ายทำ การเลือกมุมภาพ การบันทึกภาพ และเสียง ซึ่งรวมถึงการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลด้วย โดยในขั้นตอนนี้ต้องอาศัยความพร้อมความสามารถ และประสบการณ์ของทีมงานในด้านต่าง ๆ

ทีมงานถ่ายทำจะต้องเริ่มทำความเข้าใจกับบทโทรทัศน์ก่อน หลังจากทีทีมงานทั้งหมดเข้าใจในบทโทรทัศน์เรียบร้อยแล้ว จึงมาถึงขั้นตอนในการถ่ายทำต่อไป โดยทั่วไปการถ่ายทำรายการสารคดีที่ดีไม่ควรให้ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นรู้ตัว เพราะถ้าผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นรู้ตัวจะทำให้ภาพที่ได้ออกมาเป็นภาพเหตุการณ์ที่ไม่สมจริง บางครั้งจึงต้องใช้เทคนิคการแอบถ่าย โดยไม่ให้ผู้อยู่ในเหตุการณ์นั้นรู้ตัว (Candid Camera) แต่ในบางกรณีก็จำเป็นที่จะต้องให้ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์นั้นรู้ตัว เช่น การถ่ายทำในบ้านหรืออาคารสถานที่ต่าง ๆ อาจจะต้องมีการจัดแสง วางตำแหน่งไฟในจุดต่าง ๆ ซึ่งในกรณีเช่นนี้ก็ควรจะวางอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เหมาะสมที่สุด โดยมุ่งหวังให้ได้ภาพที่เป็นธรรมชาติที่สุด

3. ขั้นตอนหลังผลิตรายการ (Post Production) หมายถึง ขั้นตอนของการตัดต่อภาพ และบันทึกเสียง ผู้ที่ทำการตัดต่อจะต้องเอาเทปทั้งหมดที่บันทึกไว้ในขั้นการผลิต มาคัดเลือกภาพที่ดีที่สุดแล้วตัดต่อเรียงเรียงเข้าด้วยกันให้ได้เป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์ตามบทที่กำหนด เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แก่ภาพที่จะปรากฏทางจอโทรทัศน์ ผู้ที่ทำหน้าที่ตัดต่อจะต้องเข้าใจบทสารคดีเป็นอย่างดีแล้ว ในบางกรณีผู้เขียนบทอาจมาควบคุมการตัดต่อ หรือรับหน้าที่เป็นผู้ตัดต่อเองก็ได้ เมื่อผู้ตัดต่อเข้าใจบทว่ากล่าวถึงอะไร มีลำดับขั้นตอนความเป็นมาของเรื่องราวเป็นอย่างไร แล้วจึงลงมือทำการตัดต่อ ซึ่งขั้นตอนการตัดต่อภาพนี้เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญมาก การเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบต้องมีความประณีตพิถีพิถัน เพื่อให้เนื้อเรื่องออกมาได้ตามที่บทโทรทัศน์กำหนดไว้ และได้อารมณ์ของเรื่องราวนั้นอย่างสมบูรณ์ มีความน่าสนใจ และน่าติดตามด้วย การตัดต่อภาพอาจมีการนำเอาเทคนิคภาพพลิกแพลง เช่น ภาพจางซ้อน (Dissolve) การกวาดภาพ (Wipe) ภาพจางเข้า (Fade In) ภาพจางออก (Fade Out) มาใช้เพื่อให้น่าสนใจขึ้น เพราะจะทำให้ภาพที่ได้สวยงาม และน่าดูมากกว่าธรรมดา

การบันทึกเสียง หมายถึง การบันทึกเสียงทุกส่วนที่มีอยู่ในรายการสารคดีนั้น ตั้งแต่คำบรรยายเสียงดนตรี และเสียงประกอบ ส่วนที่เป็นคำบรรยายก็ควรจะเลือกผู้บรรยาย (Narrator) ที่มีน้ำเสียง และลีลาในการบรรยายเหมาะสมกับเนื้อหาของเรื่องที่จะทำ จากนั้นก็เลือกเพลงประกอบที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เพื่อเสริมให้เรื่องนั้นน่าสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากเสียงเพลงแล้วอาจมีการใส่เสียงประกอบต่าง ๆ ลงไปในขั้นตอนนี้ เช่น เสียงนกร้อง เสียงกระจกแตก เสียงยวดยานพาหนะ เป็นต้น ซึ่งเสียงประกอบนี้ก็มีส่วนช่วยสนับสนุนเนื้อหาของเรื่องให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้นเช่นกัน

หลังจากนี้การตัดต่อภาพ และบันทึกเสียงทุกอย่างเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว ก็จะนำเอาเทปที่สมบูรณ์แล้วส่งให้เจ้าหน้าที่ห้องส่งของสถานีโทรทัศน์ เพื่อนำออกอากาศเผยแพร่ให้แก่ผู้ชม เทปที่นำส่งสถานีโทรทัศน์นี้ควรจะเขียนรายละเอียด และระบุให้ชัดเจนว่าเป็นรายการสารคดีเกี่ยวกับเรื่องอะไร ตอบอะไร ตลอดจนถึงวัน และเวลาที่ออกอากาศด้วย

ขั้นตอนทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นขั้นตอนโดยทั่วไปของการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ซับซ้อน และต้องใช้ความละเอียดอ่อน ความประณีตอย่างมาก เพื่อให้ได้รายการสารคดีที่มีความสมบูรณ์ และสามารถสื่อความหมาย ในสิ่งที่ผู้ผลิตต้องการถ่ายทอดสู่ผู้ชมได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์แต่ละเรื่อง อาจมีข้อจำกัด และข้อยกเว้นที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของรายการ ซึ่งจะทำให้ขั้นตอนการทำงานในแต่ละขั้นตอนแตกต่างกันออกไปด้วย (Wurtzel, 1989, pp. 472-502)

ในกระบวนการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” สามารถสรุปเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนก่อนการผลิตของรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” โดยสรุป คือ การเกิดแนวคิดในการผลิต การกำหนดนโยบาย การวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ การบริหารจัดการ การจัดองค์กร การมอบหมายงาน การจัดหา กำหนดบุคลากร การจัดงบประมาณ การจัดหาข้อมูล และหลักฐานต่าง ๆ ที่ใช้ในการถ่ายทำ รวมถึงการจัดหาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหารายการในแต่ละตอนมาร่วมการถ่ายทำ การจัดหาสิ่งของที่เคยเป็นเครื่องราชูปโภค ซึ่งก็คือการเตรียมการและข้อมูลต่าง ๆ ที่จะใช้ในการดำเนินการผลิตนั่นเอง

สำหรับขั้นตอนการผลิตของรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” คือ ขั้นตอนที่ต้องเดินทางไปถ่ายทำรายการสารคดี ณ สถานที่จริง ในต่างประเทศ แต่ละประเทศ การขออนุญาตเข้าประเทศ และการขออนุญาตถ่ายทำสารคดีในแต่ละประเทศ การดำเนินการถ่ายทำในแต่ละสถานที่ การบันทึกภาพ และเสียง ซึ่งรวมถึงการสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลนั้นด้วย โดยอาศัยประสบการณ์ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ของทีมงานผู้ผลิตในการดำเนินการถ่ายทำรายการสารคดีให้เกิดความน่าสนใจ

ขั้นตอนหลังผลิตรายการของรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” เป็นขั้นตอนที่นำภาพ และเสียงที่ดำเนินการถ่ายทำมาเรียบเรียงให้เป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์ โดยวิธีการตัดต่อลำดับภาพ การผสมเสียง กราฟฟิก และใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้ได้งานที่ดีมีคุณภาพ มีเนื้อหา รูปแบบรายการน่าสนใจ และการนำเสนอรายการสารคดีออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์

ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน : ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อองค์กรสื่อสารมวลชน

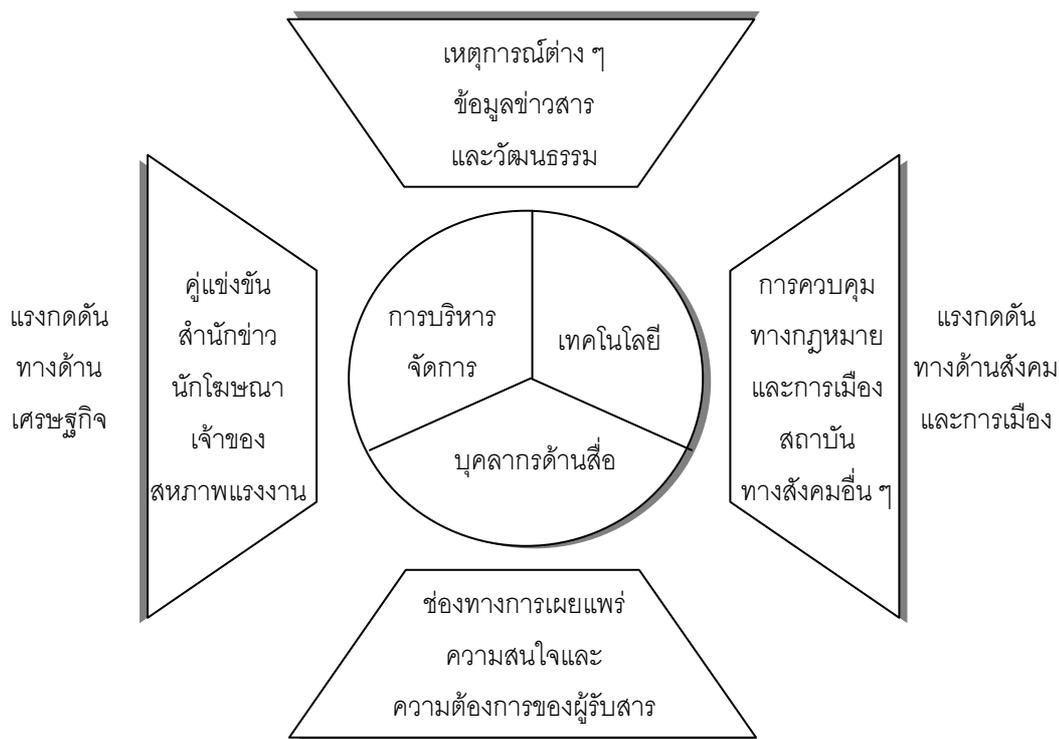
องค์กรสื่อสารมวลชนถือเป็นองค์กรหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมในสังคมต่าง ๆ มากมาย เพราะสื่อมวลชนถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ซึ่งเป็นส่วนเชื่อมทำให้เกิดการรวมตัวกันของทุกส่วนในสังคม และพยายามตอบสนองของความต้องการของประชาชนในสังคม

เกิร์บเนอร์ (Gerbner) กล่าวว่า สื่อมวลชนจะดำเนินการภายใต้ภาวะแรงกดดันจากบทบาทของพลังจากบรรดาสิ่งแวดล้อมหลากหลายภายนอก ซึ่งมีอำนาจสูง อาทิ ลูกค้าย ในที่นี้หมายถึง นักโฆษณา ผู้สนับสนุนรายการ คู่แข่งขัน ผู้มีอำนาจ โดยเฉพาะทางด้านกฎหมาย และการเมือง นักวิชาการ สถาบันอื่น ๆ ในสังคม และผู้ชมหรือผู้รับสาร (แม็คเคवल, 2531, น. 152)

เดนิส แมคควอล (Denis McQuail) กล่าวว่า สถาบันสื่อสารมวลชนมีหน้าที่หลัก คือ การผลิต (Production) การผลิตขึ้นมาใหม่ (Reproduction) และการเผยแพร่ (Distribution) ข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนทั่วไปในฐานะผู้รับสาร โดยถูกควบคุมอยู่ในระดับต่าง ๆ ของสังคมทั้งภายใน และภายนอกองค์กร ดังนั้นองค์กรสื่อสารมวลชนจึงไม่สามารถปฏิบัติงานโดยอิสระต้องดำเนินอยู่ท่ามกลางแรงกดดันจากตัวแปรต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย และหลักการในการปฏิบัติงานขององค์กร โดยสามารถแสดงเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1

The Media Organization in a Field of Social Forces

ที่มา : *McQuail's Mass Communication Theory* (5th ed., p. 282), by Denis McQuail, 2005, Oxford, London: SAGE Publications.

เมื่อพิจารณาจากแผนภาพองค์กรสื่อสารมวลชนท่ามกลางสภาวะแวดล้อมทางสังคมของ เดนิส แมคควอล พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อองค์กรผู้ผลิตรายการสารคดีฯ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวองค์กร ได้แก่

1.1 การบริหารจัดการ (Management) หมายถึง การบริหารงาน และนโยบายการผลิตงานขององค์กรสื่อสารมวลชน ซึ่งเนื้อหารายการต้องนำเสนอให้สอดคล้องกับนโยบายนั้น รวมถึงการจัดการกับทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารงานต้องอาศัยกระบวนการในการบริหารหลายขั้นตอน เพื่อให้งานออกมาประสบความสำเร็จ

การจัดการทรัพยากร หมายถึง ปัจจัยในการบริหารจัดการว่าถือเป็นมูลเหตุพื้นฐานที่สำคัญในการช่วยให้ผู้บริหารสามารถดำเนินงานไปตามวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบด้วย คน (Man) หมายถึง บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการผลิต ทีมงานผลิต ผู้เขียนบท ผู้กำกับภาพ กำกับการแสดง ผู้กำกับรายการ ผู้กำกับศิลปะ พิธีกร บุคคลที่ร่วมรายการในช่วงสนทนา และสัมภาระณ์เครื่องจักร (Machine) หรือวัตถุดิบ (Material) หมายถึง กล้อง เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการถ่ายทำ เงินทุน (Money) หมายถึง งบประมาณที่ใช้ในการผลิต การบริหารหรือความสามารถในการจัดการ (Management) หมายถึง แนวคิด การวางแผน นโยบาย การมอบหมายงาน การดำเนินงานต่าง ๆ (ธงชัย สันติวงษ์, 2546, น. 39)

1.2 เทคโนโลยีหรือเทคนิค (Technical) เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการผลิตและการเผยแพร่รายการ โดยต้องคำนึงถึงว่าอุปกรณ์การผลิตมีประสิทธิภาพเพียงใด เพียงพอต่อความต้องการหรือไม่ นับตั้งแต่กระบวนการผลิต ตลอดจนการเผยแพร่ออกอากาศ อุปกรณ์ที่ใช้ในการถ่ายทำรายการสารคดี ถ้ามีความทันสมัยก็จะทำให้งานที่ออกมาน่าติดตามชม มีผลทำให้ผู้ชมเกิดการรับรู้การนำเสนอในรูปแบบที่แปลกใหม่ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น เครื่องถ่ายภาพคอมพิวเตอร์หรือสื่ออินเทอร์เน็ต (Internet) ทำให้ผู้ชมมีความสะดวกในการรับชมมากขึ้น

1.3 บุคลากรวิชาชีพสื่อ (Media Professional) หมายถึง แนวความคิดพื้นฐานความรู้ ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ และประสบการณ์ของคณะผู้ผลิตรายการสารคดีที่จะผลิตรายการให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น

2. ปัจจัยภายนอก ปัจจัยที่เกิดจากภายนอกองค์กรสื่อสารมวลชน และมีอิทธิพลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อองค์กรผู้ผลิตรายการสารคดี เป็นสิ่งที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ตามสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ ได้แก่

2.1 แรงผลักดันทางด้านสังคมและการเมือง (Social and Political Pressure) หมายถึง การผลิตรายการสารคดีต้องถูกควบคุมจากกฎหมายต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ ระเบียบข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้บัญญัติขึ้นเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่รวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง คัดค้านหรือเสนอแนะให้เสนอหรือไม่

เสนอรายการใด ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ช่องทางการเผยแพร่ และความต้องการของผู้รับสาร (Distribution Channels and Audience Interest / Demand)

2.1.1 สภาพการณ์ปัจจุบันกระแสข่าวและวัฒนธรรม (Current Affair and Culture) หมายถึง เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของรายการสารคดี และวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ในแต่ละท้องถิ่น

2.1.2 ความสนใจ ความต้องการ ความพึงพอใจของผู้ชม (Audience Satisfaction) หมายถึง ความพอใจของผู้ชมที่ต้องการในการเลือกเปิดรับชมรายการสารคดี ผู้ชมจะเลือกรับชมรายการสารคดีที่ตัวเองชอบ ที่ตัวเองสนใจ หรือมีภาพ และเนื้อหาที่น่าสนใจติดตามรับชม ทางผู้บริหารและผู้ผลิตจึงต้องมีการบริหารผลิตรายการสารคดีที่ดี มีความน่าสนใจ ดึงดูดความสนใจของผู้ชมจนเกิดการติดตามรับชมรายการสารคดี

2.2 แรงผลักดันทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Pressure) ได้แก่

2.2.1 คู่แข่งชั้น (Competitors) การผลิตรายการสารคดีจำเป็นต้องตรวจสอบการผลิตงานของคู่แข่งชั้นอื่น ๆ ในสื่อประเภทเดียวกันในการนำมาปรับหรือหลีกเลี่ยงเพื่อนำเสนออย่างเหมาะสมทั้งด้านเนื้อหา และรูปแบบรายการที่จะทำให้มีผู้ชมมากขึ้น

2.2.2 หน่วยงานด้านข้อมูลข่าวสาร (Information Agencies) หมายถึง หน่วยงานที่ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารหรือสำนักข่าว ซึ่งจะมีทั้งภายใน และภายนอกประเทศ เป็นแหล่งของข้อมูลข่าวสารที่จะนำมาเป็นข้อมูลในการผลิตรายการ

2.2.3 ผู้โฆษณา (Advertising Agencies) เป็นผู้สนับสนุนขององค์กรสื่อสารมวลชนด้านรายได้ ดังนั้นการนำเสนอเนื้อหารายการต่าง ๆ ขององค์กรสื่อสารมวลชนจะต้องไม่กระทบ หรือนำเสนอในแง่ลบต่อผู้โฆษณา การโฆษณาก็ถือว่ามีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อการเสนองานขององค์กรสื่อสารมวลชน

2.2.4 เจ้าของกิจการ (Owners) การผลิตงานสื่อสารมวลชนจะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อเจ้าของกิจการ ในทางกลับกันจะเป็นการนำเสนอในแง่ประชาสัมพันธ์และสนับสนุนองค์กรของตนเองหรือองค์กรอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย (McQuail, 1994, p. 190-191)

ปัจจัยควบคุมองค์กรที่ส่งผลต่อการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” ในด้านปัจจัยภายในประกอบด้วย การบริหารจัดการหรือความสามารถในการจัดการของคณะผู้ผลิต (การบริหารจัดการงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตรายการสารคดี) เทคโนโลยีหรือเทคนิคบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการผลิต ซึ่งปัจจัยดังกล่าวมีผลช่วยส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรค

ต่อการผลิตรายการมากนักน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของผู้ผลิต และผู้ผลิตรายการสารคดี เช่น ถ้าบุคลากรมีความสามารถก็จะทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ มีความเป็นมืออาชีพ ถ้าผู้บริหาร และผู้ผลิตรายการสารคดียังไม่เคยมีประสบการณ์ ก็อาจจะทำให้การทำงานเกิดปัญหามากกว่าผู้บริหาร และผู้ผลิตรายการสารคดีที่เคยมีประสบการณ์ผ่านงานมาก่อน ซึ่งการที่มีความเป็นมืออาชีพนั้นจะทำให้ผลงานออกมามีประสิทธิผล และประสิทธิภาพมากขึ้น

ส่วนปัจจัยภายนอกที่ควบคุมองค์กรนั้นส่งผลต่อการบริหารการผลิตรายการสารคดี พอสรุปได้ว่าเกี่ยวข้องกับ การควบคุมจากกฎหมายพระราชบัญญัติ และระเบียบข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่รัฐบาลได้บัญญัติขึ้น การขออนุญาตจากทางสำนักพระราชวัง สำนักราชเลขาธิการ การติดต่อประสานงานกับทางกระทรวงการต่างประเทศ และสถานทูตในการเข้าไปถ่ายทำในแต่ละสถานที่ของแต่ละประเทศ กระทรวงวัฒนธรรม หอภาพยนตร์แห่งชาติ ฯลฯ การจัดหาข้อมูลข่าวสารที่นำมาใช้ในการผลิตรายการสารคดี นั่นคือ ข้อมูลจากเอกสาร ตำราต่าง ๆ ข้อมูลที่ได้มาจากผู้ที่เก็บสะสม ภาพข่าว ภาพวาด ภาพถ่ายผีพระหัตถ์ เรือพระที่นั่ง โรงแรมที่ประทับ สิ่งของเครื่องใช้ที่เคยเป็นเครื่องราชูปโภค รวมถึงการจัดหาผู้ที่เคยรับใช้ได้เบื้องพระยุคลบาท เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการผลิตงานเสนอต่อประชาชน ในส่วนของสถานีโทรทัศน์นำเสนอออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ทีวีสาธารณะ และผู้อุปถัมภ์รายการ นั่นคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และธนาคารกสิกรไทย ซึ่งในการสนับสนุนรายการเป็นการอุปถัมภ์รายการมากกว่าการสนับสนุนรายการเพื่อแสวงหาผลกำไรทางธุรกิจ

ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ

ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ (System Theory) ได้มีการพัฒนาขึ้นในภายหลังจากที่องค์กรมีขนาดใหญ่ขึ้น มีความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในองค์กรต่าง ๆ ต่อกันมากขึ้น และโยงใยกับการเปลี่ยนแปลงระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกกับสิ่งที่อยู่ภายใน

แดเนียล แคทซ์ และ โรเบิร์ต แอล คาห์น (Daniel Katz and Robert L. Kahn) ได้ให้มุมมองว่า การบริหารองค์กรไม่สามารถมองดูภาพรวมเพียงอย่างเดียวได้ หากแต่ต้องให้ความสำคัญในจุดเล็ก ๆ ซึ่งเสมือนฟันเฟืองขององค์กรที่ทำให้องค์กรก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้สำเร็จ เนื่องจากในแต่ละองค์กรยังประกอบไปด้วยระบบย่อย ๆ ต่าง ๆ มากมาย จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดกระบวนการ และขั้นตอนการทำงานของทั้งระบบให้สอดคล้องกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ (Katz & Kahn, 1978, p. 436)

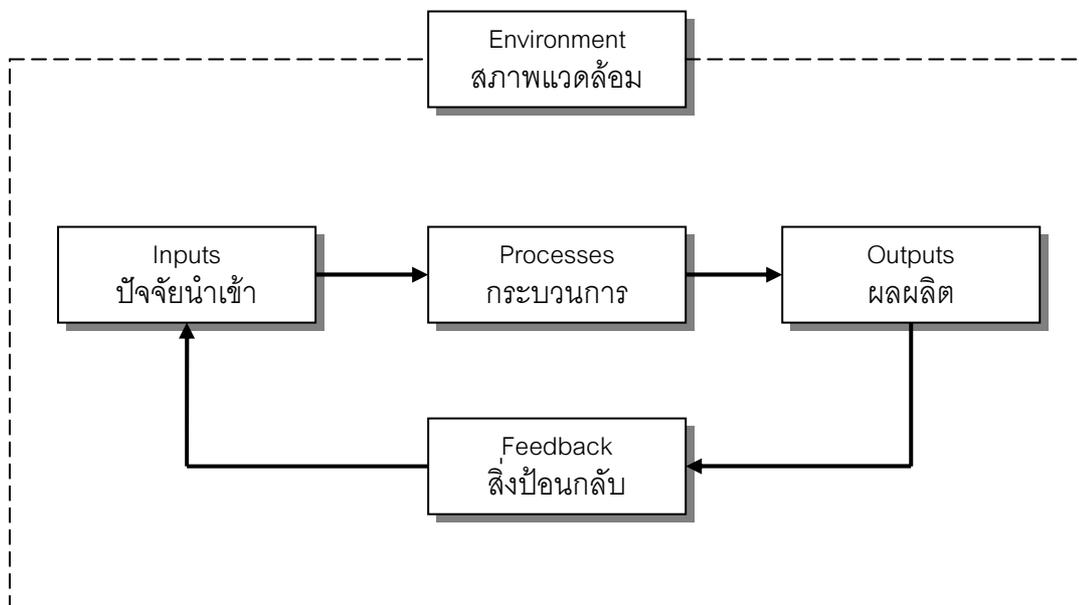
ธงชัย สันติวงษ์ (2546, น. 112-120) ได้ศึกษาว่าระบบ หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับกันจำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อรวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วจะกระทำหน้าที่บางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จผลตามที่ต้องการ โดยส่วนต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน และมีปฏิริยากระทบต่อกันในระหว่างส่วนต่าง ๆ เสมอ ทั้งนี้ คุณลักษณะที่สำคัญของระบบ คือ ส่วนต่าง ๆ ของระบบจะอยู่ในสถานะที่เคลื่อนไหวได้ การเคลื่อนไหวของส่วนต่าง ๆ จะมีปฏิริยาตอบโต้ต่างกัน ในระบบหนึ่ง ๆ จะประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ มากมาย และภายในแต่ละระบบย่อยอาจมีระบบย่อยลงไปอีกได้เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งส่วนใดของระบบ อาจมีผลทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงส่วนอื่น ๆ ในระบบนั้น การเปลี่ยนแปลงระบบย่อยหนึ่งอาจทำให้กระทบกระเทือนถึงระบบใหญ่กว่าด้วยก็ได้

หลักการของแนวคิดเชิงระบบ คือ การมุ่งหวังให้เกิดประสิทธิภาพในองค์การ และการจัดองค์การให้ดีที่สุด โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัจจัยแวดล้อมภายนอกหลายด้าน มีกิจกรรมที่เป็น ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Output) กิจกรรมที่ทำจะมีลักษณะการทำงานซ้ำเป็นวงจรต่อเนื่อง (Cycles of Events) ซึ่งต้องอาศัยซึ่งกัน และกันในการทำงาน เพื่อให้ได้ผลผลิตออกมา มีความแตกต่าง (Differentiation) ในสาขาความชำนาญเฉพาะด้าน มีความซับซ้อน และหลากหลายของหน้าที่มากยิ่งขึ้น โดยจะต้องมีข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่จะช่วยให้ระบบการทำงานในองค์การสามารถแก้ไขปัญหาการทำงานได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้สิ่งที่ต้องคำนึงในการบริหารงานภายใต้สภาวะแวดล้อม (Environment) ที่มีความสัมพันธ์กับองค์การภายนอก และมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งตามกรอบแนวคิดการบริหารองค์การในยุคสมัยใหม่ การจัดการทางการสื่อสารจะให้ความสัมพันธ์กับข้อมูล ทั้งช่องทางการรับข้อมูล การส่งข้อมูล และข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) มีระบบขั้นตอน และการส่งออกสู่ภายนอก และย้อนกลับเพื่อปรับปรุง โดยสามารถแสดงเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 2

มุมมองการบริหารเชิงระบบ (System Approach to Organization Management)

ที่มา : *The Social Psychology of Organizations* (2nd ed., p. 436), by Daniel Katz, and Robert L. Kahn, 1978, New York: Wiley.

จากแผนภาพแสดงการบริหารเชิงระบบ พบว่า ปัจจัยนำเข้า หมายถึง ทรัพยากรทางกายภาพ การเงิน มนุษย์ และข้อมูลที่ถูกใช้เพื่อการผลิตสินค้าและบริการขององค์กรภายในกระบวนการเปลี่ยนแปลงองค์กร จะใช้การบริหาร เทคโนโลยี และกระบวนการผลิต เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการนำเข้าให้เป็นปัจจัยส่งออกที่เป็นสินค้าและบริการ กำไร และขาดทุน พฤติกรรมของพนักงาน และผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้อย่างอื่น สภาพแวดล้อมจะตอบสนองต่อปัจจัยส่งออกเหล่านี้ด้วยสิ่งป้อนกลับ ข้อมูลที่สามารถใช้ปรับปรุงปัจจัยนำเข้า และกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพื่อการผลิตปัจจัยส่งออกที่สอดคล้องกับความต้องการมากขึ้น สภาพแวดล้อมหมายถึง พลังทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่แวดล้อมรอบองค์กร

ในการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” นั้น เป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่ มีการนำสิ่งนำเข้า นั่นคือ บุคลากรที่ใช้ในการผลิต งบประมาณ ข้อมูลข่าวสาร วัสดุอุปกรณ์ มาผ่านกระบวนการแปรสภาพ นั่นคือ การผลิต การถ่ายทำ ออกมาเป็นรายการสารคดีโทรทัศน์ และเมื่อได้รับข้อมูลย้อนกลับก็นำมาปรับปรุงแก้ไขในการดำเนินงานให้ดีขึ้นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ต้องบริหาร

ภายใต้สภาพแวดล้อมภายในระบบ เช่น การบริหารจัดการบุคลากร การบริหารจัดการงบประมาณ การบริหารจัดการวัตถุดิบ และการบริหารจัดการองค์กร และสภาพแวดล้อมภายนอก ระบบ เช่น กฎหมาย สังคมและการเมือง การจัดหาข้อมูลข่าวสาร ผู้สนับสนุนรายการ การเลือกสถานีโทรทัศน์ ช่วงเวลาในการออกอากาศ และผู้ชม ฯลฯ เมื่อพบปัญหา ก็หาวิธีการแก้ไข จัดการปัญหาการผลิต รายการสารคดีโทรทัศน์ต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาในหัวข้อ ปัจจัยในการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีแนวคิดที่มีความใกล้เคียงกัน สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษา ดังที่ได้รวบรวมมาดังนี้

ชาลิสสา มากแผ่นทอง (2538) ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ชุดทุ่งแสงตะวัน” เพื่อทราบถึงลักษณะของกระบวนการผลิต และปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ชุดทุ่งแสงตะวัน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ชุดทุ่งแสงตะวัน ประกอบด้วย ขั้นตอนการผลิต 7 ขั้นตอน คือ 1. การประชุมเพื่อพัฒนาแนวคิด 2. การสำรวจสถานที่และข้อมูล 3. การประชุมเพื่อผลิตรายการ 4. การเตรียมการผลิต 5. การผลิตรายการ 6. การตัดต่อรายการ 7. การเผยแพร่รายการออกอากาศ

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ชุดทุ่งแสงตะวัน ประกอบด้วย 3 ปัจจัย คือ 1. อุดมคติ และความมุ่งหมายขององค์กรผู้ผลิต มุ่งเน้นการสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับในระดับอาชีพ และมุ่งสร้างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม 2. คณะผู้ผลิตรายการต่างปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะที่มีการประสานงานที่ดี 3. เงื่อนไขและขีดจำกัดในการดำเนินการผลิตที่สำคัญมี 5 ประการ คือ สถานที่ถ่ายทำ ตัวละคร เวลา สถานีโทรทัศน์ และแหล่งข้อมูล

ลัดดาวัลย์ กำแพงแก้ว (2539) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลัปส์” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการผลิตรายการ “โลกสลัปส์” นั้น มีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกับรายการทั่วไป เพียงแต่แตกต่างกันในรายละเอียดตามปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

สำหรับปัจจัยภายใน ได้แก่ ภาพลักษณ์ขององค์กร ระบบการบริหารงาน ความสามารถของบุคลากร งบประมาณการผลิต เทคโนโลยีการผลิต คุณภาพของรายการ และการประชาสัมพันธ์

ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ แหล่งข้อมูล และเหตุการณ์ต่าง ๆ ภาวะทางการตลาด รสนิยม และทัศนคติของผู้ชม นโยบายของสถานีโทรทัศน์ นโยบายของผู้สนับสนุนรายการ แรงกดดันทางสังคม และการเมือง

มานิดา ผลานุสนธิ (2539) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อโครงสร้างการผลิต และบทบาทของรายการสารคดีเชิงข่าวทางโทรทัศน์ กรณีศึกษา รายการถนนสายที่ 5” ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างการผลิตรายการถนนสายที่ 5 เป็นโครงสร้างที่มีทั้งการเปลี่ยนแปลง และมีส่วนที่คงเดิมตลอดระยะเวลา 4 ปี คือมีการเปลี่ยนแปลงองค์การผลิตรายย่อยทุกปีแต่มีส่วนที่คงเดิม คือ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 เจ้าของเวลา คือ รุ่งนภา กรूप จำกัด และผู้ดำเนินรายการ คือ ชลวิทย์ คงอุดม

ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงออก มีทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ซึ่งล้วนเป็นความสัมพันธ์ในเชิงบวกที่เอื้อประโยชน์ต่อการผลิตรายการทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น อุดมการณ์ขององค์กรผู้ผลิตก็สอดคล้องกับนโยบายของเจ้าของเวลา รวมถึงคณะผู้ผลิตรายการต่างก็ปฏิบัติงานในลักษณะที่มีการประสานงานที่ดี ตลอดจนผู้อุปถัมภ์รายการก็เห็นชอบด้วยกับวิธีการนำเสนอรายการ คือ ตรงประเด็น เนื้อหาเป็นความจริง

ฐาตินี เลหาพันธุ์ (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิจัยรายการไอทีวี ทอล์ค : กระบวนการผลิต และปัจจัยแวดล้อม” เพื่อทราบถึง รูปแบบวิธีการนำเสนอ และกระบวนการผลิตรายการ รวมทั้งศึกษา และวิเคราะห์เปรียบเทียบการจัดลำดับปัจจัยแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการผลิตรายการ ผลการวิจัยพบว่า มีรูปแบบเป็นรายการสนทนาข่าวซึ่งมีวิธีการนำเสนอโดยการถ่ายทอดสด และการบันทึกเทป ทั้งในห้องจัดรายการ และนอกสถานที่

ในส่วนของกระบวนการผลิตรายการ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1. ขั้นตอนการวางแผนก่อนการผลิตรายการ 2. ขั้นตอนการเตรียมการผลิตรายการ 3. ขั้นตอนการผลิตรายการ 4. ขั้นตอนหลังการผลิตรายการ

ในส่วนของปัจจัยแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการผลิตรายการ พบว่ามีทั้งภายในองค์กร ได้แก่ การจัดการ เทคโนโลยี ความสามารถทางวิชาชีพ ปัจจัยภายนอกองค์กร ได้แก่ แหล่งข้อมูล เหตุการณ์ และวัฒนธรรม ความสนใจ และความต้องการของผู้รับสาร แรงกดดันทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ อีกทั้งปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ งบประมาณ

กิตติมา ชาญวิชัย (2548) ได้ศึกษาถึง “ความสำเร็จของรายการสารคดีของสถานีโทรทัศน์ NHK ประเทศญี่ปุ่น” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการผลิตและเผยแพร่รายการสารคดีของสถานีโทรทัศน์ NHK ประเทศญี่ปุ่น ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ ระบบบริหารจัดการ เทคโนโลยี ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ หน่วยงานที่สนับสนุน การทำงานของบุคลากร การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากภาครัฐในแง่การออกกฎหมาย และระเบียบที่เอื้อต่อความเป็นสื่อสาธารณะ ความร่วมมือจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ช่องทางการเผยแพร่ ผู้สนับสนุนรายการ ความต้องการ และความสนใจของผู้รับสาร

ปัจจัยภายในที่มีความโดดเด่นที่สุด คือ ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้จบการศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกระจายเสียงหรือสื่อสารมวลชน แต่มีใจรัก และมีความสนใจในงานสารคดี โดยจะถูกหล่อหลอมจากการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ และเรียนรู้งานโดยการปฏิบัติงานจริง

ข้อค้นพบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสถานีโทรทัศน์ NHK เป็นปัจจัยภายในอีก 2 ประการ คือ ประการแรก NHK มีหน่วยงานที่สนับสนุนการทำงานของบุคลากรอื่น ได้แก่ ศูนย์สารสนเทศที่ทันสมัย หน่วยงานด้านการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากร สถาบันวิจัยด้านการกระจายเสียง และวัฒนธรรม และการให้รางวัล ประการที่สอง NHK มีการบูรณาการองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ คือมีการถ่ายทอดงาน การสอนงาน รวมไปถึงระบบที่เลี้ยง เป็นความพยายามที่จะให้บุคลากรเรียนรู้จากกัน และกัน

เบญจมาศ จรุงเกียรติกุล (2549) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยในการจัดการ การผลิต รายการสารคดี “กบนอกกะลา” ของบริษัท ทีวีบูรพา จำกัด” เพื่อทราบถึง กระบวนการผลิต รายการสารคดี และปัจจัยในการจัดการผลิตรายการสารคดี กบนอกกะลา ของบริษัท ทีวีบูรพา จำกัด ผลการศึกษาพบว่า บริษัท ทีวีบูรพา จำกัด มีโครงสร้างการบริหารจัดการ อันประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนการผลิต ฝ่ายการผลิต ดูแล และรับผิดชอบด้านการจัดการ และสุดท้ายคือ ฝ่ายการตลาด ในด้านลักษณะกระบวนการผลิตรายการสารคดีมีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดด้านกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์ทั่วไป แต่จะแตกต่างกันเพียงรายละเอียดในส่วนงานบางอย่าง อันเนื่องจากข้อจำกัด หรือเงื่อนไขของรูปแบบรายการ เวลา สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการผลิตแต่ละตอน ในส่วนของการปฏิบัติงานมีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ในโครงสร้างการผลิต รายการ แต่ในการทำงานจริง ๆ ไม่มีการแบ่งส่วนงานหรือสัดส่วนความรับผิดชอบที่แน่นอนหรือตายตัว มีลักษณะการทำงานเป็นทีมเวิร์ค ด้านปัจจัยในการจัดการที่มีผลต่อการนำเสนอรายการ สารคดี พบว่า การบริหารจัดการภายในบริษัท การจัดการด้านบุคลากร การจัดการด้านเทคโนโลยี

การผลิต เป็นส่วนสำคัญที่มีผลต่อการนำเสนอรายการ และคุณภาพของรายการสารคดี และปัจจัยด้านเหตุการณ์สังคมและวัฒนธรรม ภาวะการเมือง คู่แข่งขัน ผู้สนับสนุนรายการ แหล่งข้อมูล และความสนใจ ความต้องการของผู้รับสาร

โดยจากผลงานวิจัยข้างต้นผู้ศึกษาเห็นว่าการศึกษา ปัจจัยในการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” นั้น พื้นฐานด้านองค์ประกอบ ส่วนประกอบ ขั้นตอนโดยทั่วไปไม่มีความแตกต่างกันมากนัก แต่อาจจะแตกต่างกันในส่วนรายละเอียดเรื่องการทำงาน ปัญหาที่พบ และวิธีการแก้ไขปัญหาของแต่ละคน ซึ่งส่งผลต่อการบริหารการผลิตรายการ และปัจจัยที่เข้ามากระทบต่อการผลิตรายการสารคดี ก็แตกต่างกันไปตามแต่รูปแบบรายการ ทั้งนี้เกือบทุกปัจจัยที่กล่าวมานั้นสามารถก่อให้เกิดผลทั้งในเชิงบวก และเชิงลบ แต่ไม่อาจจะระบุได้ชัดเจนถึงระดับของอำนาจในการสร้างผลกระทบของปัจจัยแต่ละตัว ทฤษฎี และแนวคิดต่าง ๆ ที่นำมาใช้จึงน่าจะเป็นกรอบการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่า จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาในหัวข้อ ปัจจัยในการบริหารการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์เชิงประวัติศาสตร์ สารคดี ชุด “100 ปี ไกลบ้านตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง” ของบริษัท โกลบอลอินเตอร์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัดนี้